

Izazovi etnografskih muzeja i muzeja socijalne povijesti u osvitlu trećeg milenija*

Ivo Maroević

Filozofski fakultet, Zagreb

Sažetak

Muzeji mijenjaju svoj karakter tijekom dvadesetog stoljeća. Odnos prema publici postaje dominantan. Poruke slijede razvoj društvenih i političkih odnosa. Muzejski predmeti obogaćuju svoje značenje. Osim etnografskih muzeja različitih vrsta (Volkskunde i Voelkerkunde) muzeji socijalne povijesti pojavljuju se kao komplementarni povijesnim muzejima.

Muzeologija poprima znanstveni karakter. Ona otvara posebni: semiotički, postmoderni, strukturalistički i kulturološki aspekt interpretacije muzejskih predmeta i zbirki. Istraživanje materijalnog svijeta kao strukture različitih slojeva značenja otvara nove obzore multikulturalizma.

Globalizacija kreće s informacijskom revolucijom. Svijet postaje globalno selo. Multikulturalizam se prepoznaje kao proces. Monokulturalizam je u procesu nestajanja. Pojavljuju se nove paradigme. Ljudi vjeruju onome što nađu u muzeju. Novi fenomen znanja pojavit će se s virtualnim muzejem. Pred nama je mogućnost kloniranja prošlosti u sadašnjosti.

Muzeji će imati novu ulogu u društvenim i političkim procesima, posebice etnografski i muzeji socijalne povijesti. Oni balansiraju između pravog i virtualnog svijeta. Oni su tu da sabiru prepoznate predmete sposobne da postanu dokumenti u budućnosti. Ovaj se tip muzeja ne zadovoljava slikama života. Muzeji se moraju baviti novim idejama teritorijalne muzeologije, ekomuzeologije i konceptom novog tradicionalnog načina života. Sve su ove mogućnosti otvorene na ulasku u novo tisućljeće.

Ključne riječi: etnografski muzej, muzej socijalne povijesti, muzeologija, virtualni muzej

UVOD

Muzeji mijenjaju karakter svojeg utjecaja na društvenu okolinu tijekom cijelog dvadesetog stoljeća. Znanstveni ili akademski aspekt muzejske prezentacije, koji je dominirao od vremena prosvjetiteljstva, prepušta mjesto ideološkom konceptu koji je prihvaćen na Madridskoj konferenciji 1934. god. Ekstremni izraz doživljava u diktaturama fašizma i socijalizma, da bi tijekom vremena oslabio i usmjerio se prema raznolikoj interpretaciji muzejske građe. Muzejski predmeti ne ostaju time samo izvori znanja i poticaji doživljaja, već postaju i sredstvo manipulacije koja nema uvijek negativni predznak. Tumačenje svijeta posredstvom muzealija postaje predmetom svake nove sadašnjosti.

Odnos prema publici preuzima dominantno mjesto u muzejskoj politici. Komunikacije poruka dominiraju muzejskim radom. Poruke slijede razvoj društvenih i političkih odnosa. Poslužimo li se riječima slavnog rumunjskog dirigenta Sergiu Celibidache

* Ovo je tekst pozvanog predavanja što ga je autor održao na engleskom jeziku na 3. generalnoj konferenciji NET-a (European Network of Ethnographical and Social History Museums), koja je održana u Wepion-Namuru (Belgija), 10.-12. veljače 1999.

(1907-1994), da je sadašnjost vječnost i da se doživljavanje bezvremenosti događa tamo gdje se susreću početak i kraj, tj. u sadašnjosti, tada ćemo razumjeti i njegovu dirigentsku interpretaciju skladbe. Skladba se interpretira od notnog zapisa natrag do skladateljeve kreacije, prema onome što skladatelj nije mogao zapisati. Zaključujući da je za njega najvažnije shvaćanje, S. Celibidache će nam pomoći da dođemo do srži onoga što je muzejski pokret u dvadesetom stoljeću pokušavao razviti i što je bila srž konceptualizacije muzejskih izložbi. To je u najsazetijem iskazu povratak onome što se o nastanku predmeta nije moglo pročitati u njegovoj materiji i obliku i što se tijekom života predmeta sakupljalo u njegovu značenju da bi on u svakom sadašnjem vremenu mogao pričati neku novu priču i poticati na shvaćanje zbivanja kojima je bio svjedok. Muzejski predmeti obogaćuju svoje značenje, a oblici se komuniciranja duboko mijenjaju.

Polovicom dvadesetog stoljeća osnivaju se ekološki muzeji i počinju djelovati u kontekstu globalnih odnosa prema okolini i baštini. Oni potiču na suživot s baštinom, s time da se koncept muzeja širi izvan muzejskih zgrada i tradicionalnih muzejskih institucija. Muzej postaje način života, nastojeći biti stanovitom protutežom otuđenju svijeta u brzom tehnološkom razvoju.

Istodobno se javlja i koncept imaginarnog muzeja, koji će se s vremenom razviti u smjeru virtualnog muzeja. Taj koncept usmjerava muzej prema zamjeni realnog predmeta njegovom dvodimenzionalnom slikom i dokumentacijom. Time se gubi jedinstvo materijala, oblika i značenja muzejskog predmeta, pa oblik i značenje počinju živjeti u nekom drugom svijetu, koji se više nije kadar vratiti prema onome što je u predmetu, a nije bilo zapisano. Jer predmet u virtualnom okruženju postaje fikcija, koja se može mijenjati u skladu s razvojem računalne ili neke druge buduće tehnologije, odnosno s potrebama nekih globalnih mreža ili interesa.

ETNOGRAFSKI MUZEJI I MUZEJI SOCIJALNE POVIJESTI

Etnografske zbirke i muzeji s materijalom izvan europskih zemalja (njemački *Voelkerkunde*) razvili su se dosta rano, već na početku novog vijeka. Oni su u početku rezultat sabiranja zanimljivih i za Europu egzotičnih predmeta, što su u Europu dolazili kao rezultat velikih istraživanja koja su se poduzimala od 16. st. naovamo. Kasnije su oni pratili postojanje kolonijalnih država, pri čemu je europski interes za materijalnu kulturu bio kriterijem odabira građe za takve zbirke i muzeje.

Etnografski muzeji nacionalnog predznaka (njemački *Volkskunde*) pojavljuju se u drugoj polovici prošlog stoljeća kao rezultat razvoja etnologije kao znanosti, kao posljedica procesa ubrzanog propadanja i nestajanja sela i tradicionalnog načina života, ali istodobno i kao rezultat razvoja svijesti o nacionalnim korijenima u procesima stvaranja modernih nacija. Oni se razvijaju u tri smjera: jedan čine klasični specijalizirani muzeji sa zbirkama i izložbama, drugi smjer otvara poglavlje muzeja na otvorenom gdje kolekcije pretežno seoskih kuća čuvaju i pokazuju graditeljstvo sela koje nestaje, ali i unutrašnjeg uređenja i opremanja stambenih i gospodarskih zgrada, dok se treći poput muzeja čovjeka bave antropološkim aspektom koji vodi prema socijalnoj antropologiji, koja s etnologijom ima mnogo zajedničkoga. U tim su se muzejima odražavali i odražavaju stereotipi devetnaestog stoljeća o selu kao izvoru autohtone narodne kulture, a o gradu kao odrazu internacionalnog prožimanja kultura i uporabe umjetničkih stilova. Kultura sela koja je ubrzano nestajala pred naletom

snažnog industrijskog razvoja, a u dvadesetom stoljeću i zbog promjena načina poljoprivredne proizvodnje, nalazila je svoje utočište i tumačenje u etnografskim muzejima, gdje se nerijetko idealizirala.

Muzeji socijalne povijesti razvili su se u dvadesetom stoljeću kad se postupno razvila svijest o nedostacima povijesnih muzeja koji su bili usmjereni prvenstveno prema političkoj, vojnoj ili kulturnoj povijesti. Ti su nedostaci postali očiti, a povijest koja se prikazivala u muzejima bivala je sve manje transparentna. Ovi muzeji vuku svoje korijene iz memorijalnih kuća, gdje su se ambijenti života i rada poznatih povijesnih ličnosti koristili da bi pokazali kontekst u kojima se zbivao život dotičnoga vremena. Taj je ambijent posredno pokazivao i značajke vremena, kulture življenja i osobnih sklonosti pojedinih ličnosti. Elemente muzeja socijalne povijesti nalazimo u prošlom stoljeću u kulturno–povijesnim ili pak u muzejima za primijenjenu umjetnost. Početkom dvadesetog stoljeća taj se koncept prepoznaje u zavičajnim (njemački *Heimatmuseum*) ili pak gradskim muzejima, gdje se uz kronološku povijest ličnosti i zbivanja pokušava iskazati način života u pojedinim razdobljima. Takvo sinkrono prikazivanje različitih kultura življenja, gospodarstva, proizvodnje ili običaja u muzejskom kontekstu postupno je smanjivalo razlike u interpretaciji sela i grada. Otvara se novo razumijevanje za prošlost. Siegrfried Lenz će reći kako je svaki predmet u zavičajnom muzeju »slijepljen« nekim iskustvom te da su svi značajni događaji ponikli iz malog, privatnog života (1986:244).

MUZEOLOGIJA U DVADESETOM STOLJEĆU

Muzeologija u međuvremenu, tijekom dvadesetog stoljeća, stasa i poprima akademski karakter. Počinje se baviti konceptima, a ne samo materijalnošću muzejskih predmeta. Već spomenuta Madridska konferencija dovodi do spoznaje o potrebi teoretskog razmišljanja. G. Bazin će reći da muzeji prestaju biti palače i postaju klinike (Bazin, 1967:265). Znanstveni se instrumentarij usmjerava prema interpretaciji i prijenosu muzejskih poruka na izložbama.

Muzeologija se u drugoj polovici stoljeća strukturira na povijesnoj, teoretskoj i primijenjenoj razini. Pojava novih pristupa u historiografiji, gdje su nam zanimljiva dva nova usmjerenja poznata kao društvena povijest i djelotvorna povijest (engleski *effective history*) bitno mijenjaju način tumačenja povijesti muzeja (Hooper–Greenhill, 1992). Na teoretskom se planu razvija koncept razlikovanja temeljnih sastavnica muzejskog predmeta: materijala, oblika i značenja, ali i ostvarenog jedinstva među njima. Muzejski predmet postaje nositeljem muzealnosti, karakteristike koja određuje njegovo muzejsko značenje. Promatranje i izučavanje muzejskog predmeta kao svjedoka zbivanja i procesa u kojima je sudjelovao mijenja fokus interesa. Muzejski predmet postaje dokument triju temeljnih odrednica čovjekova svijeta: prostora, vremena i društva. Temeljna znanstvena disciplina koja se zanima predmetom prepušta dio polja izučavanja muzeologiji. Pojavljuje se teorija o identitetima muzejskog predmeta (van Mensch, 1989:90) koja unosi vremensku i društvenu dimenziju u razumijevanje predmeta i očitavanje informacija i poruka koje on, ili u sebi skriva, ili nosi sa sobom. Zbiljski identitet (engleski *actual identity*) muzejskog predmeta unosi neiskazivu važnost i ulogu sadašnjosti u interpretaciju muzejskog predmeta na izložbama i u muzejima. Sadašnjost se prepoznaje kao vrijeme komunikacije i iščitavanja sveudilj novih finesa u značenju predmeta (Maroević, 1993:203). Otvara se široki

prostor muzeologije izvan muzeja, gdje se muzeološki pristup primjenjuje na zaštitu i komunikaciju kulturne baštine u prostoru. Prožimanje kulturne i prirodne baštine i muzeološki aspekti njihova zajedničkog djelovanja na čovjeka i društvo nadilaze segment muzeja kao institucije.

Svi navedeni procesi mijenjaju temeljni pristup materijalnoj kulturi i muzejskom svijetu baštine i znanja. U muzejima i oko njih otvaraju se velike mogućnosti raznolikog tumačenja sakupljene muzejske građe, ali i novi koncepti sabiranja. Među njima se ističu: semiološki, postmoderni, strukturalistički i kulturološki aspekti interpretacije muzejskih predmeta i zbirki. Otkrivanje novih ili skrivenih značenja u međudonosima stvari odlika je svakodnevice, a svojedobno je bila i odlika manirističkog poimanja svijeta. Uočava se odmak od klasičnog znanstvenog analitičkog načela isticanja različitosti među stvarima, koji kao posljedica prosvjetiteljstva i na njemu građenog svjetonazora devetnaestog stoljeća traje duboko u dvadeseto stoljeće (Hooper-Greenhill, 1992). Teorija relativiteta ostavila je traga i na način muzeološkog mišljenja. Istraživanje materijalnog svijeta kao strukture različitih slojeva značenja otvara nove obzore multikulturalizma. Komunikacijske elektronske mreže povezuju svijet i relativiziraju značenje pojavnosti materijalne kulture modificirano je prenoseći u virtualni svijet. Muzeologija se nalazi pred izazovima novih svjetova.

Kibernetika, znanost o toku i prijenosu informacija i njihovu vođenju, tj. o procesima unutar sustava, razvila se u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, da bi na meta razini pomirila raznolike pristupe informacijama u različitim znanstvenim poljima i stvorila teoriju i metode koji bi bili aplikabilni na širokoj skali ljudskih djelatnosti. Logično je da će se kibernetika odraziti i u muzeologiji. Prepoznavanje muzeologije kao dijela informacijskih znanosti (Maroević, 1993:92) omogućuje složenije odgovore na pitanja ne samo tko i što, već i zašto i kako.

MUZEOLOŠKI ODGOVORI NA PROCESSE GLOBALIZACIJE I MULTIKULTURALIZAM

Globalizacija kao svjetski proces ozbiljno kreće tek s informacijskom revolucijom. No, njezini se zameci mogu prepoznati znatno ranije. Prva je indicija na neki način muzeološka, u pokušajima da se na velikim svjetskim izložbama (poput one u Londonu polovicom prošlog stoljeća, a zatim na nizu drugih mjesta, da bi posljednja bila u Lisabonu prošle godine) na jednome mjestu pokuša pokazati svijet kao cjelina. Druga je indicija destruktivna. Početkom ovog stoljeća prvi puta u povijesti čovječanstva pojavljuju se globalni ratovi koji dobivaju atribut »svjetskih«. Možda pojednostavljeno, ali svjetske izložbe i svjetski ratovi, poduprti svjetskim olimpijskim športskim pokretom otvaraju procese globalizacije. Razvoj zračnog prometa i računalne tehnologije ubrzano smanjuje udaljenosti u smislu njihova vremenskog doseg. Vrijeme potrebno za komuniciranje sve više se smanjuje. Vratimo li se na tri temeljne odrednice ljudskog okruženja: prostor, vrijeme i društvo, tada ćemo vidjeti da brzina komunikacije bitno mijenja odnose između prostora i vremena i time direktno utječe na društvo. Upravo kratkoća vremena koja je potrebna da se savlada prostor pretvara svijet u globalno selo. Značajka sela u komunikacijskoj kategoriji i jeste dostupnost prostora u raspoloživom vremenu sklopu ljudskih dimenzija.

Informatičke mreže danas prekrivaju svijet omogućujući nesmetani pristup informacijama, uz određene uvjete koji selekcioniraju pristup. Tehnologija još prati rast

količine informacija i omogućuje njihovo komuniciranje, međutim pokazuje niz slabih točaka, što će vjerojatno ograničavati rast informacija. Slabe su točke u komunikacijskim kanalima, ali i u neselektivnosti informacija. Pitanje je tek, je li samoreguliranje dostatna mjera opreza.

Fotografija je polovicom prošlog stoljeća demokratizirala sliku koja bilježi svijet, ljude i zbivanja. Dokumentiranje stvarnosti stubokom se mijenja. Film vizualizira pravu, ali i imaginarnu stvarnost. Vizualni medij stvara nove slike svijeta utječući na ljudsko ponašanje. Televizija, uz to što pokretni vizualni medij unosi u životnu svakodnevnicu, otvara mogućnost virtualnog sudjelovanja ljudi u važnim zbivanjima. Čovjek pomalo prestaje razlikovati stvarnost od virtualne stvarnosti. Ništa što se ne može konkretizirati kao informacija, kao da se nije dogodilo. Mogućnost manipulacije otvara se time u svoj svojoj širini. Televizijska montaža u informativnim emisijama može vizualizirati i nešto što se nije dogodilo, a asinkronom slikom podupirati ili demantirati riječ. Opće informacijsko okruženje otvorilo je usporedni virtualni svijet u kojem je sve moguće.

Multikulturalizam se prepoznaje kao svjetski globalni proces. Miješanje i združivanje kultura gotovo da se zbiva svakodnevno. U razvijenim se zemljama dijelom izgubila razlika između gradske i seoske kulture. Kultura prehrane i odijevanja ne poznaje granice. Tek se u svečanim i značajnim zgodama vraćamo tradiciji. Identiteti pojedinih naroda ili dijelova svijeta čuvaju se tek u materijalnom svijetu kulturne baštine, premda se ne može zanemariti utjecaj nematerijalne kulturne baštine. Jedinstvo raznolikosti postaje karakteristika svijeta. Dominacija monokulturalizma postupno se gubi. On se još veže uz tradicionalne i konzervativne društvene slojeve. Slobodan, ili tek tehnologijom ograničen pristup informacijama otvara nove obzore, ali stvara dublji jaz među različitim društvima. Razvijeniji se sve brže razvijaju, dok nerazvijeni ostaju resurs razvijenima. Nacionalizam se povlači na jednoj, ali i jača na drugoj strani. Povlači se pred dominacijom multikulturalizma, tolerancije i suživota, a jača ga isključivost, dominacija i strah od nestanka. Tek jedan primjer iz sfere kulturne baštine pokazat će nam svu složenost procesa multikulturalnosti. UNESCO je među kriterije za upis u Popis svjetske baštine (*World Heritage List*) unio i autentičnost. Tumačenje pojma autentičnosti u europskoj i istočnoazijskoj kulturi bilo je suprotno. Europsko se tumačenje zasnivalo na materijalu, a istočnoazijsko na konceptu građevine smatrajući da se autentičnost koncepta može iskazati i novim materijalom. Tek je konferencija u Nari prije nekoliko godina pokušala pomiriti različitosti u shvaćanjima.

Muzealna (muzejska) stvarnost postupno se transformira, od kontrolirane prema virtualnoj stvarnosti. Kontrolirana stvarnost tradicionalno je okruženje muzeja. Kontroliraju se pristup, obrada, komunikacija i zaštita muzejskih predmeta. Ta kontrola nije diskriminatorska, ali je produkt potreba i htijenja određenog vremena. Pohranjivanje u muzej značilo je zaštitu od uporabe i propadanja u primarnom kontekstu u kojem dominiraju proizvodnja i uporaba predmeta ili pak izdvajanje iz arheološkog konteksta (van Mensch 1992:135) u kojem je odbačeni predmet mirovao i propadao tek slijedom starenja i nebrige. Znanje i informacije o muzejskom predmetu stvarale su se postupno slijedom njihova proučavanja i otkrivanja novih značenja u muzejskom kontekstu. Dominacija podataka i informacija o predmetima koja se širi medijima i informatičkim mrežama polako prevladava nad potrebom prirodnog doživljaja kontakta s muzejskim predmetom. Muzejski predmet postupno postaje slikom u katalogu

ili na ekranu. Njime se kao materijalnim predmetom bave tek oni koji ga žele zaštititi od propadanja. Virtualna stvarnost i lakoća prodora u njezina prostranstva pruža znanje o svakome, čime se postupno umanjuje važnost znanja o sebi. To znanje o sebi jednostavno će definirati van Dajn govoreći o kibernetici rekavši »Jednostavna poruka kibernetike je: razumij sebe! Pazi na ono što radiš!« (van Dajn, 1982, u: Šola, 1997:23). Stoga, muzeji trebaju otvoriti prostor da se znanje o svakome relativizira i bude u funkciji znanja o sebi. Prijenos materijalne u virtualnu stvarnost, što se događa već u konceptu virtualnog muzeja, sama je po sebi dvoznačno suprotstavljena. Na jednoj se strani otvara prostor stvaranja vlastitog pristupa svijetu i s time razumijevanja vlastitog položaja u njemu, a s druge se strane otvara veliki prostor za manipuliranje kojim se upravlja znanjem i smanjuje mogućnost individualnog pristupa.

Pojavljaju se nove paradigme, koje će kibernetički pristup pokušati interpolirati u svijet materijalne baštine. Muzeji nastavljaju predstavljati svijet i zbivanja u njemu uvažavajući muzejske predmete i vrijednost njihove autentičnosti, koja je nezamjenjiva. Ljudi vjeruju u ono što nalaze u muzejima. Oni u predmetnom svijetu koji je sačuvan od propadanja vide pravu autentičnost. Oni su svjesni da je muzej institucija u kojoj se nalaze predmeti, koji su zbog toga što u sebi nose velika svjedočanstva, oduzeti vlasnicima, jer pripadaju svima (Lenz, 1986:165). Te male sačuvane stvari u zavičajnim muzejima, a to su pretežno muzeji socijalne povijesti, trudile su se da minuli život sačuvaju od potpunog zaborava. Siegfried Lenz će reći da »protiv boli za izgubljenim vremenom ima samo jedan lijek: osmisliti to vrijeme« (1986:246). Muzeji socijalne povijesti i etnografije osmišljavaju proteklo vrijeme, daleko od reprezentativnosti i jednoslojnih naboja političke, kulturne ili vojne povijesti. Oni se trude pokazati da minuli svijet nije mrtav. Lenz će poetski zaključiti: »Za mene nema minulog svijeta, nema otpisanog vremena, jednostavno strgnutog s listova kalendara povijesti; štoviše, uvjeren sam da sve minulo traje, jer se ne može liječiti« (Lenz, 1986:61). Nova tehnologija i virtualna stvarnost razvijaju tendencije smanjivanja količine muzejskih predmeta koje je potrebno sačuvati. U tome valja imati mjeru i ostvariti pravu ravnotežu, jer u protivnom se gubi smisao sabiranja i razumijevanja materijalne kulture. Kad kontrafori mašte počnu podupirati sve više zraka, tada će se materijalni svijet pretvoriti u konstrukciju slučaja (Čorak, 1991:64). Izgubit će se ona suptilna veza između čovjeka i predmeta u kojoj materijal i oblik podupiru značenje. Primjer što ga Željka Čorak navodi u svojim »Krhotinama« više je nego ilustrativan.

»Vrčići su nabavljeni krajem XIX. stoljeća, porijeklom su iz čabarske vlastelinske obitelji... Baka je vrčiće kupnjom prenijela iz primarne u sekundarnu uporabu. Mama pak, kad se udala i otišla iz Prezida, jedino je njih ponijela sa sobom... Pukim slučajem oni su i vrhunska poruka te kuće... Koliko su oni visoko na europskoj porcelanskoj ljestvici, niti ja sama nisam znala dok se nisam 'osposobila' strukom. Do tada, bez posebne pažnje koja bi ih štitila, bolje rečeno barbarski, mijenjala sam u njima cvijeće na svom stolu. Činilo mi se da ih je to dostojno, da im lijepo stoji, i nisam shvaćala koliko ih ugrožavam. Mojoj pak mami više nije bilo stalo do sudbine ničega tvarnog. Onda sam jednoga dana naišla na literaturu koja mi ih je otkrila... Pa ipak, ono što je na njima najljepše, napravljeno je upravo da izbjegne povijesti, da joj se sakrije. I ostalo bi tako da ih ja u kasnoj pobožnosti nisam pažljivo pregledavala pod povećalom, onako kako ih nikada ne gleda oko za doručkom. Tako sam ustanovila da motiv grane i jarebica na malom vrčiću počinje od greške. Čvor na grani, pažljivo iscrtan, razvio se, naime, oko majušne udubine, dupljice, malog nesavršenstva u glaziranoj površini. Sve

je krenulo od toga. Ni cvijeće na grani bez toga ne bi procvatelo. O poticaju greške zna se mnogo, ali tako savršen primjer jedva postoji. Lakoća, vesela drskost te dosjetke pripada zaista osamnaestom stoljeću. Mnogo sam puta odašiljala zahvalnost ruci koja se tako poigrala«. (Čorak, 1991:74–5)

Virtualni muzeji dovode muzejski fenomen na razinu kompjutorske igre. Lakoća pretraživanja i izazovi koje šetnja elektronskim medijem omogućuje polako dovode u pitanje potrebu provjeravanja stvari u realnom svijetu. Nove spoznaje unutar virtualne stvarnosti otvaraju neslućene mogućnosti unutar poznatog. Nova saznanja ulazit će u virtualni svijet kao dopuna postojećeg. Sučeljavanja slike materijalnog svijeta s drugim oblicima prikaza znanja dovodit će postupno do fenomena nastajanja novoga znanja. Ono će se pojavljivati kao podatak iz virtualnog svijeta. Osnovno je pitanje hoće li izazovi virtualnog svijeta oslabiti potrebu komuniciranja s realnim predmetima u realnom svijetu. Hoće li virtualni svijet dostupan bilo gdje, gdje tehnologija to omogućiti, ukloniti potrebu primjećivanja svijeta i čuvanja predmeta kao svjedočanstava prošlosti. Mogućnost kloniranja prošlosti u sadašnjosti je pred nama. Prošlost, oblikovana i protumačena u virtualnom svijetu, nema mogućnosti provjere u realnom svijetu, ako nismo sačuvali svjedočanstva koja u sebi mogu kriti mnoge činjenice koje nismo otkrili i koje nismo mogli emitirati prema virtualnom svijetu. Poticaj greške, kao tek sićušan znak ljudske nesavršenosti, a takvih nesavršenosti ima u izobilju, neće biti moguće otkriti ako ne sačuvamo predmete materijalnog svijeta i ne nađemo poticaja da ih istražujemo.

Kibernetički muzej po T. Šoli bio bi onaj muzej koji razumije svijet i naše mjesto u njemu i trudi se prošlost, tj. baštinu staviti u funkciju sadašnjosti (Šola, 1997:23–5). Njegovo konačno rješenje je totalni muzej, koji bi trebao razoriti barijere između institucije i prostora nastojeći da informacije i njihovi procesi putem multimedije i drugih informacijskih pojavnosti penetriraju muzejsku poruku u sve strukture društva (Šola, 1997:268–74). Izazov koji još nije postao ni prototipom.

IZAZOVI NOVOG MILENIJA

Muzeji će imati novu ulogu u društvenim i političkim procesima. Na jednoj će strani zadržavati svoj reprezentativni status ponudom u realnosti koja će nadmašivati ponudu virtualnog svijeta, jer poziva na aktivno sudjelovanje. Muzeji će se i dalje nalaziti na itinererima turističkih putovanja, jer ljudska potreba za iskustvom trodimenzionalnog realnog svijeta nikada neće nestati. Oni će u svojem ideološkom spektru koncepta i dalje služiti državi ili moćnim slojevima društva dokle god će ti mehanizmi društvenog života i njegove strukture postojati i biti potrebni ljudima. S druge će strane muzeji i dalje služiti njegovanju identiteta ljudskih zajednica, uključivanjem baštine u realni život uvijek neke nove sadašnjosti. Potreba čuvanja svjedočanstava prošlosti i onih stvari u sadašnjosti koji će u budućnosti postati prošlost, neće nestati. Ona će se tek modificirati u odnosu na izazove novih tehnologija. Potreba za integriranim korištenjem kulturne baštine sve će više rasti. Baština kao teritorij, baština kao način života, ali i baština kao prepoznavanje kontinuiteta i razumijevanje nekih davnih procesa, koji su prekriveni koprenom ideologije, nacionalizma ili monokulturalnosti izgubili univerzalnost. Vraćanje usklađenom odnosu dijelova prema cjelini i cjeline prema dijelovima neće se moći mimoći. Virtualni svijet može pripomoći shvaćanju univerzalnoga i afirmirati multikulturalnost kao opciju budućnosti. Svijet kao veliko selo ne

priznaje izolacionizam i samodostatnost i u tom kontekstu muzeji imaju otvoreni prostor za djelovanje u oba svoja oblika: stvarnom i virtualnom.

U takvoj viziji budućnosti etnografski muzeji i muzeji socijalne povijesti nalaze se pred velikim izazovom. Oni su po karakteru svojega materijala i po logici poslanja u poziciji stvaranja ravnoteže između stvarnog i virtualnog svijeta. Njihova je zadaća, uz ostalo, i namjerno sabiranje u sadašnjosti i prepoznavanje predmeta stvarnog života koji će biti potencijalni dokumenti tog života u budućnosti, ali će istodobno morati dokumentirati realni život koji traje i koji se mijenja, da bi mogli potkrepljivati autentičnost predmeta. »Materiju sadašnjosti stavljamo pod ključ da bi odležavanjem dobila patinu, slojeve dragocjene plijesni i jednoga dana postala 'svjedočanstvom' pogodnim za muzejski izložak« (Lenz, 1986:418).

U tumačenju prošlosti oni će morati posegnuti za opcijom dijakronije. Sadašnjost kao odraz prošlosti morat će se na jednoj strani vraćati u prošlost da bi je promatrala iznutra, posredstvom predmetnog svijeta koji se sačuvao i zapažanja o tom svijetu koja su se u prošlosti nalazila u knjigama i umjetničkim interpretacijama, a na drugoj strani prikazivati prošlost tumačenu u nekim drugim prošlim vremenima na način spoznaje i potreba tih pojedinačno iskazanih vremena. Taj spoj sinkronije i dijakronije moguće je lakše postići u elektronskim medijima, u virtualnom svijetu. Istodobno će stvarni svijet predmeta i njihova konteksta, ali i baštine kao okruženja i svjetonazora, djelovati kao korektiv neizbježivih improvizacija i ideoloških usmjeravanja prošlosti prema viziji koja je u interesu onih što se njome služe u sadašnjosti. Muzeji će morati iskorištavati prednosti virtualnog svijeta da bi istaknuli autentičnost svjedočanstava stvarnih predmeta u muzejskom svijetu. Vještina održavanja muzeja na životu ovisit će o mogućnostima pomirivanja ovih dvaju opcija i o interesu koji će moći pobuditi u svijetu koji će biti prezasićen informacijama. Muzeji će istodobno morati dokumentirati promjene u načinu života koristeći pri tome materijalne predmete koji će pridonositi vjerodostojnosti iskaza. Ovaj se tip muzeja neće smjeti zadovoljiti tek slikama života, bez obzira koliko bi one mogle stvarati iluziju realnosti.

Etnografski muzeji i muzeji socijalne povijesti morat će uzimati u obzir nove ideje muzeologije teritorija, iskustva ekomuzeologije i koncept tradicionalnog načina života kao muzeološki koncept. Iako je to svojevrsni oblik utopije, ipak će prezasićenost tehnološkim okruženjem poticati ljude prema vraćanju oazama prošlosti. Ta prošlost će biti konceptualna. Ljudi će svjesno htjeti mijenjati koncept tehnološkog i potrošačkog zasićenja s konceptom oaze mira. Široko zamišljeni muzejski koncept shvaćanja i tumačenja teritorija i zakonitosti prirodnog načina života postat će terapijska potreba društva kad ono prijeđe granicu zasićenosti komercijalizacijom svega postojećeg.

Sve su ove mogućnosti otvorene na ulazu u treće tisućljeće. Ovdje nije provedena detaljna analitika mogućih opcija. Bolje je pokušati shvatiti i trasirati glavne smjerove mogućeg razvoja.

ZAKLJUČAK

Novo tisućljeće koje je pred nama svojim nas stereotipom ključne prijelomnice nuka na razmatranje prijedenoj puta. U kontekstu etnografskih muzeja i muzeja socijalne povijesti prijedeni se put ne mjeri tisućljećima, već stoljećima. Stoga bi nas stereotip prijelaza stoljeća trebao više animirati. Dvadeseto je stoljeće bremenito ideologijama,

nacionalizmima i globalizacijom, isključivošću i multikulturalizmom, siromaštvom i visokim tehnologijama, relativiziranjem vremena i prostora.

Baština dvadesetog stoljeća s kojom neposredno ulazimo u novo stoljeće i novo tisućljeće, barem u onom dijelu čiji razvoj traje, tražit će izlaze i rješenja. Muzeji će morati odgovoriti na pitanja svrhe svojeg opstanka, relativiziranja politike prikupljanja građe, kao i usmjeriti se prema škartiranju one građe koja se može nadomjestiti svim onim pogodnostima pohranjivanja i dostizanja znanja što ih je ostvarilo informacijsko društvo. Kriteriji čuvanja nezamjenjivih primjeraka materijalne kulture morat će se pojaviti i kao globalni koncept i kao niz pojedinačnih inačica. Suživot virtualnog i stvarnog obilježit će vrijeme koje dolazi.

Etnografski muzeji i muzeji socijalne povijesti imat će sve širi spektar djelovanja. Oni će postajati oaze spoznaje načina života ljudi i društava, mjesta za poticaje usmjeravanja ljudi prema relativiziranju sadašnjosti. Ugrađivanje prošlosti u sadašnjost pomoći će ljudima da izbjegavaju ključne pogreške u budućnosti. No, to ugrađivanje ne smije biti agresivno i konzervativno. Ono mora ustrajati na uporabi aktualne komunikacijske opcije jezika i govora stvari i poruka koje će ljudi razumjeti kao svoj jezik. U tome je sva mudrost budućih muzeoloških opcija. Suživot materijalnog i nematerijalnog. Koegzistencija tijela i duha.

LITERATURA:

- Bazin, G. (1967). *The Museum Age*. Bruxelles: Desoer.
- Čorak, Ž. (1991). *Krhotine*. (Fragments). Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Hooper-Greenhill, E. (1992). *Museums and the Shaping of Knowledge*. London: Routledge.
- Lenz, S. (1986). *Zavičajni muzej*. (Heimatismuseum). Zagreb: GZH.
- Maroević, I. (1993). *Uvod u muzeologiju*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.
- Mensch, P. van (1989). *Museology as a Scientific Basis for the Museum Profession*. U: *Professionalising the Muse*. Amsterdam: AHA Books, str. 85-95.
- Mensch, P. van (1992). *Towards a methodology of museology*. (Rukopis, doktorska disertacija). Sveučilište u Zagrebu.
- Šola, T. (1997). *Essays on Museums and Their Theory – Towards the cybernetic museum*. Helsinki: Suomen museoliitto – Finish Museums Association.

CHALLENGES FOR ETHNOGRAPHICAL AND SOCIAL HISTORY MUSEUMS LOOKING TO THE NEW MILLENIUM

Ivo Maroević
Filozofski fakultet, Zagreb

Summary

Museums change their character during the 20th century. The relation towards the public becomes dominant. Messages follow the development of social and political relations. Museum objects have had their meaning enriched. Besides ethnographical museums of various kinds (Volkskunde and Voelkerkunde) social history museums appeared as complementary to the history museums.

Museology acquired an academic character. It has opened a special: semiotic, postmodern, structuralistic and culturological aspect of the interpretation of museum objects and collections. Research into the material world as a structure of various layers of meaning opens up new horizons of multiculturalism.

Globalisation started with the information revolution. The world has become a global village. Multiculturalism is recognized as a process. Monoculturalism is in the process of disappearing. New paradigms have appeared. People trust what they find in museums. New phenomena of knowledge will appear in the virtual world. The possibility of cloning the past in the present is before us.

Museums will have a new role in the social and political processes, especially ethnographical and social history museums. They balance between the real and the virtual world. They are to collect recognised objects capable of being documents in the future. This type of museum is not satisfied with pictures of life. They have to deal with new ideas of territorial museology, eco-museology and the concept of the new traditional way of life. All these possibilities are open at the entrance to the third millennium.

Key words: *ethnographical museums, social history museums, virtual museums, museology*

HERAUSFORDERUNGEN AN ETHNOGRAPHISCHE UND SOZIALGESCHICHTLICHE MUSEEN AM VORABEND DES DRITTEN JAHRTAUSENDS

Ivo Maroević
Philosophische Fakultät, Zagreb

Zusammenfassung

Im Laufe des 20. Jahrhunderts veränderte sich der Charakter der Museen. Das Verhältnis zum Publikum wurde dominant. Die Botschaften folgen der Entwicklung gesellschaftlicher und politischer Verhältnisse. Die Bedeutung der Museumsgegenstände wird immer vielfältiger. Neben den verschiedenen Museen für Volks- und Völkerkunde kommen die Museen für Sozialgeschichte als komplementär zu den historischen Museen vor.

Die Museologie nimmt wissenschaftlichen Charakter an. Sie bietet den semiotischen, postmodernen, strukturalistischen und kulturologischen Interpretationsaspekt der Museumsgegenstände und -sammlungen an. Die Erforschung der materiellen Welt als einer aus verschiedenen Bedeutungsschichten bestehenden Struktur eröffnet neue Horizonte des Multikulturalismus.

Die Globalisierung nimmt mit einer informationsbezogenen Revolution ihren Anfang. Die Welt wird zu einem globalen Dorf. Der Multikulturalismus wird als Prozeß erkannt. Der Monokulturalismus ist in einem Prozeß des Verschwindens begriffen. Neue Paradigmen kommen auf. Die Menschen glauben daran, was sie im Museum vorfinden. Ein neues Phänomen des Wissens kommt mit einem virtuellen Museum auf. Es bietet sich die Möglichkeit, die Vergangenheit in der Gegenwart zu klonen.

Den Museen, vor allem denjenigen für Ethnographie und Sozialgeschichte, kommt eine neue Rolle in den gesellschaftlichen und politischen Prozessen zu. Sie balancieren zwischen der echten und der virtuellen Welt. Ihre Aufgabe liegt darin, die Gegenstände zu sammeln, die dazu fähig sind, in der Zukunft als Dokumente wahrgenommen zu werden. Dieser Museumstyp gibt sich nicht mit den Abbildungen des Lebens zufrieden. Die Museen müssen sich mit den neuen Ideen einer territorialen Museologie, der Ökomuseologie und dem Konzept einer neuen traditionellen Lebensweise auseinandersetzen. Alle diese Möglichkeiten sind am Vorabend des dritten Jahrtausends offen.

Grundausdrücke: *ethnographisches Museum, Museologie, Museum für Sozialgeschichte, virtuelles Museum*